

vzbuzujícím. Technologická možnost opakování zaznamenaného, zobrazeného, před-staveného a manipulace s ním, jeho proměňování zakládá právě možnost rozhovoru sama se sebou o tomto úžasném a ohromujícím. To je technologická podstata média a její důsledek. Ochranu před tím, kam může vést, poskytuje podle McLuhana umění jako programově intuitivní tvorba modelů, umožňujících předcházet společenským katastrofám. Bude tomu skutečně tak?

Jan Bernard

\* \* \*

## Dvojí paměť

*Jan Zábrana: Celý život (1).*

Uspořádali Dušan Karpatský a Jan Šulc. TORST, Praha 1992, 591 s., náklad 4 000 výtisků.

*Emilie Lakomá: Úlomky hovorů Otokara Březiny.*

Ed. Petr Holman. JOTA & ARCA JIMFA, Brno 1992, 451 s., náklad 10 000 výtisků.

Četba deníků nebo korespondence, které nejsou vydávány čtenářům všanc z vůle autora, ale z vůle editora či nakladatele, vyvolává často pocit jisté nepatřičnosti, indiskrétnosti. Čtenář takové knihy se pak zálibně halí ostychem, do jak důvěrného vztahu s autorem to vstupuje. A zároveň padá do podivné kulturní pasti: domnívá se, že nahlédl autorovi do ledví, že teď má ve věci onoho autora víceméně jasno.

Tím netvrdím, že deníky Jana Zábrany, které vydalo nakladatelství TORST pod názvem *Celý život (1)* by se měly číst jako román. (Tak se snad dá číst Jedlička - *Krev není voda* nebo Vaculík - *Český snář...*)

*Celý život* je kniha, v níž nelze najít útěchu. Ivan Diviš v ní nachází spíš svědectví o tom, jak Zábrana „snad ani neměl rád život“. Možná. Snad ani netřeba mít rád život, možná že stačí umět se ptát - a to právě u Zábrany najdeme. Jsou to otázky a meta-otázky, je to svíravý otazník, v nějž se zkroutil sám pojem „smysl“.

S napětím jsem před časem pročítal výbor ze Zábrany stržžený podle modelu Klubu přátel poezie a signifikantně nazvaný *Jistota nejhoršího* (ČS 1991). Výbor je věc zneklidňující: máte pocit, že je vám upírána větší část ledovce, než jakou skrývá příroda sama. Ve svazku *Jistota nejhoršího* je to znát zvlášť silně v oddílu jakýchsi infinitivních poznámek k životu, které Zábrana nazval Havrán, aby je přes Poeta adresoval poezii a životu samému. Řada těchto glos, teskných bonmotů a tichých

výkřiků se pak čte i v *Celém životě*, ale tady už to je jako průvan z básníkovy stoly i srdce, jako existenciálně lomený záznam okamžiků, v nichž se zračí opravdu celý život.

Zábranu tu čteme jako tragicky zodpovědného autora, jemuž svět ublížil a pro něhož je slovo nejzazším gestem sebeuvědomění. V těch stovkách dílčích deníkových záznamů a drobných vzpomínek se čte i leccos o filmu. Tak jako je u všech memoárů potřeba upravit vzpomínku imaginárním koeficientem osobnosti autora, abychom se dobrali aspoň přibližně reálné informační hodnoty, nelze brát ani Zábranu doslova. Nezapisoval si „prameny k dějinám“, ale věci, které měly pro něj v tu chvíli osobní význam. Jsou tu více než tři desítky zmínek ze světa filmu. Počínaje deníkovým záznamem sedmnáctiletého o návštěvě biografu (s. 12), konče básnivým prolutím z právě zhlédnutých *Světů velkoměsta* do osudů konkrétních lidí (s. 461–462).

Anebo poznatek z první půle let sedmdesátých: „A když jezdím do centra druhým autobusem (133) přes Žižkov, mockrát už jsem si všiml, že na první zastávce za domkem a dvorkem, kde je filmový archiv a promítačka, přistupují ne občas, ale pravidelně, hezké holky. Jsou tam nějak zkoncentrované...“ (S. 511.)

Je tu řada kritických glos, jak si je člověk píše do deníku, ale i záznam návštěvy u Vladimíra Holana ze začátku padesátých let, v němž se dočítáme Holanovu větu: „Jsem jediný básník, který nebyl sekční šéf. Kopecký mi nabízel film.“ (S. 165.)

Jednička v závorce za titulem knihy slibuje pokračování. Snad v něm bude splacen dluh, který do jisté míry znesnadňuje úplné čtení tohoto svazku: postrádám tu řádnou ediční poznámku, přinejmenším. Jinak je třeba nakladatelství TORST chválit a chválit. I za to, jak příbuzně se vyjímá *Celý život* vedle souboru Zábránových esejů a úvah *Potkat básníka*, které v roce 1989 vydal Odeon. V té době bylo čtení v moudrém a vzdělaném Zábranovi pravým potěšením. Tady najdeme i ediční poznámku, dobový doslov, ba i oddíl nazvaný Soupis díla Jana Zábrany... Škoda, že po přečtení *Celého života* v tomto soupisu postrádáme nejen „pokrývačské“ položky. Ale náprava je jistě možná.

Při všem smutku, skrytém na stránkách *Celého života*, se na mnoha místech můžete až leknout, jak se smějete té průhledné tuposti a groteskní blbosti, které Zábrana s gustem zaznamenal... „Pozůstatky popraveného soudruha dostala poštou jeho žena. (Z rádia: A léta běží, vážení).“ (S. 218.) Anebo o tom československém diplomatovi ve Stockholmu, s nímž se švédský král pokoušel konverzovat – trefil se až na čtvrtý pokus, s němčinou: „Sprechen sie deutsch?“ – „Ja, Herr König, aber wenig...“ (S. 514–515.)

Lapání informací k profesi nemůže ochudit slast z dobré četby. I když to je třeba tak bizarní útvar, jako *Úlomky hovorů Otokara Březiny*, které s učitelkovskou úctou pilně po pětadvacet let zaznamenávala Emilie Lakomá. Tu knihu může kritický čtenář číst spíš jako sbírku kuriózních ornamentů, které Mistr dejme tomu proslovil. Fascinuje mě, že 11. června 1915 Otokar Březina pravil: „V polohedvábné látce prořízne hedvábí bavlnu.“ (S. 65.) Tak jako se u Zábrany nedá vlastně pochybovat o ničem, tak v těchto *Úlomcích* se dá pochybovat o všem. Nejde jen o spornou autencitu jinak přesně datovaných výroků, ale o míru pečlivosti ze strany editora.

Podle Emilie Lakomé básník 1. února 1928 řekl: „Nyní se ctižádostí a sportem uštvala a zemřela triadvacetiletá herečka Jarmila Novotná. Měla malý fond síly.“ (S. 391.) Inu, byla to Jarmila Horáková a zemřela až devatenáct dnů poté.

Navzdory všem pochybnostem je zaznamenán hodný zápis z 26. května 1926: Otokar Březina byl s Františkem Bílkem „v kinu na Chaplinovi“. Krom jiného soudí: „Kino podává své děje kubisticky, pomocí skrvn položených vedle sebe, jimiž jsou jeho mžikové obrázky. Jimi dovede znázorniti i smělé věci, jež se na divadle znázorniti nedají. (...) Co kina lidem celkem podávají, je většinou nedostatečné. Jest to duchovní podvýživa. Duch žádá práci, a tu mu kina nedávají.“ (S. 331–332.)

Když se čtenář prokouše do čtvrté stovky stran z Březiny, narůstá v něm obava z nedorozumění: řetězec, který vede od Boha přes Březinu a jeho svět až ke čtenáři, drží pohromadě jen setrvačností úcty. Když dočítáme pětistou devatenáctou stranu Jana Zábrany, toužíte číst dál; v útržcích paměti je tu vypsán tragický osud člověka, který, zlomen fatální křivdou, neodpustil – ale je to také důvěrný rozhovor, který svědčí a usvědčuje, rozhovor o celém životě.

Michal Bregant

\* \* \*

## Mikrodramaturgie dokumentarismu

*Pavel Branko: Mikrodramaturgia dokumentarizmu.*

*Slovenský filmový ústav – Národné kinematografické centrum, edícia SIGNANS, 1991, 95 s., náklad 600 výtisků.*

Studie publicisty Pavla Branka vychází s dvacetiletým zpožděním, a to nikoliv proto, jak sám autor vysvětluje v úvodu, že by byl v době jejího vzniku vadil normalizátorům její obsah. Nepříjemné bylo jméno autora, jež se ocitlo na seznamu těch, s nimiž „se nedoporučovalo spolupracovat“. Pavel Branko přispíval v šedesátých letech do slovenských kulturních a filmových časopisů a publikoval také na stránkách Filmu a doby. Psal recenze a kritiky dokumentárních filmů a seznamoval čtenáře zejména s tendencemi dokumentaristiky.

V *Mikrodramaturgii dokumentarizmu* si zjevně nečiní nárok na nějakou objektivní teoretickou koncepci. Jeho cílem je „seznámit se složkami a vyjadřovacími prostředky, jak je používají všechny druhy a typy non-fiction filmů“. Jeho tématem je „mikrodramaturgie“, již chápe jako kategorizaci vyjadřovacích prostředků a posléze návod (příklady) jejich použití. Jeho metodou je třídění a popis různých přístupů a metod demonstrovaných na konkrétních dílech klasiků dokumentárního